

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕСЬВА,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7596-294X>

НЕБЛАГОПОЛУЧНА СІМ'Я ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розбудова України як демократичної правової держави потребує постійного забезпечення прав і свобод людини. Особливо це стосується найбільш вразливої категорії нашого населення – дітей. На сьогодні серйозною проблемою у сфері забезпечення прав дитини постає питання дитячої бездоглядності та безпритульності.

Відповідно до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» безпритульними є діти, які були вимушені залишити або самі залишили сім'ю чи дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання [1].

В умовах безпритульності на дитину з надвисокою інтенсивністю діють фактори криміналізації особистості, відбувається залучення до процесів алкоголізації, наркотизації, жебракування тощо.

Тільки за офіційними даними ЮНІСЕФ безпритульних дітей в Україні більше 80 тис. Однак зазначена цифра не є остаточною, оскільки на сьогоднішній день в Україні жодне відомство не має узгоджених даних щодо рівня, динаміки, структури безпритульності. Треба погодитись із науковцями, які наголошують на проблемах встановлення справжніх масштабів дитячої безпритульності в Україні, відсутності достовірних статистичних даних про безпритульних дітей, що спричиняє труднощі у визначенні проблеми [2; 3].

Причини виникнення і поширення дитячої безпритульності та бездоглядності багатоаспектні. Вони мають комплексний характер, обумовлені системою правових і соціально-політичних умов функціонування держави, станом суспільної моралі, положенням інституту сім'ї у суспільстві. Українські родини на сучасному етапі виявилися практично не підготовленими до повноцінного виховання дітей та підтримання родинних зв'язків.

За даними ЮНІСЕФ загальносвітовими причинами виходу дітей на вулиці є сімейні проблеми, вживання наркотиків, правопорушення, погане ставлення до дитини. Найпоширеніші причини дитячої безпритульності та бездоглядності: – неспроможність багатьох сімей виховувати дітей, мотивована бідністю, безвідповідальністю батьків; – застосування у сім'ях жорстоких форм виховання; – недосконалість реабілітаційно-профілактичної роботи, застосованої у притулках для дітей; – безробіття, зростання цін на товари першої необхідності, зокрема дитячі і, як результат, погіршення матеріального благополуччя значної частини населення України [4].

У сучасних умовах ключовими факторами, які забезпечують безпосередній або опосередкований виховний вплив на підростаюче покоління, є сім'я. Для дитини сім'я у переважній більшості випадків виступає першим і основним компонентом середовища, у якому безпосередньо відбувається її фізичний, психічний, емоційний, інтелектуальний, соціальний розвиток. У сім'ї дитина отримує перші знання про світ – елементарні правила поведінки в суспільстві, норми соціальних і міжособистісних відносин, опановує вміння орієнтації у більших соціальних спільнотах, засвоює навички спілкування з людьми різних вікових категорій. У сім'ї закладається підґрунтя світогляду і переконань дитини, її ціннісних орієнтацій, морально-етичних ідеалів, моделей поведінки.

Аналіз наукових досліджень дозволяє дійти висновку, що основною причиною, яка штовхає дітей на вулицю, є їх перебування у неблагополучній сім'ї. Становище багатьох українських сімей характеризується загальним зниженням рівня життя. Крім того, напруженість у суспільстві істотно позначається на психологічному кліматі в сім'ї. Виникають проблеми і труднощі в благополучних сім'ях, а ще більше – в неблагополучних. Це пояснюється тим, що неблагополучний тип сім'ї, неузгодженість батьків у питаннях виховання, збіднене сімейне спілкування, незадоволення дітей своїми взаєминами з батьками підштовхують дитину до самоствердження поза родиною. В таких сім'ях дитина залишається нікому не потрібною, внаслідок невиконання батьками своїх обов'язків настають тяжкі, невідворотні наслідки.

Аналіз чинного законодавства свідчить, що термін «неблагополучна сім'я» вживається у нормативно-правових актах, однак його зміст та ознаки в законі не розкрито.

Кримінологами пропонується ряд варіантів класифікації неблагополучних сімей. До них, на думку одних вчених, відносяться: 1) сім'ї з кримінальним впливом на особу неповнолітнього (члени сім'ї, що мають судимість, з асоціальною поведінкою, схильні до вживання алкоголю і наркотичних засобів, такі, що ведуть аморальний спосіб життя, і так далі); 2) сім'ї, що не чинять педагогічну дію на формування особи неповнолітніх (зайнятість батьків, захопленість власними проблемами, байдужість до долі дітей і тому подібне); 3) сім'ї, в яких переважає «культ дитини», де виконується будь-яка його примха, і він не відповідає навіть за свої проступки. Друга група кримінологів криміногенні детермінанти, властиві сімейному сере-

довищу, поділяють на дві основні групи: 1) дезадаптовані, або проблемні сім'ї (що не мають можливості повною мірою реалізувати свої функції виховання і протидії бездоглядності; що не уміють або не бажають виховувати дітей); 2) дезорганізовані сім'ї (люмпенізовані і (або) з кримінальними, предкримінальними і іншими делінквентними орієнтаціями). Інші – виділяють різні типи криміногенних сімей : 1) що відкидають; 2) домінуючі; 3) аморальні; 4) структурно-неповноцінні; 5) структурно-спотворені; 6) матеріально незабезпечені тощо [5, с. 4–5].

Під неблагополучною родиною розуміється багатомірне утворення, яке включає соціальний статус сім'ї, тип їх зайнятості, вид трудової діяльності, ставлення батьків до дитини та переживання щодо цього ставлення, поведінкові стереотипи тощо.

Аналіз різних точок зору у кримінологічній та психолого-педагогічній літературі дозволяє виділити основні ознаки неблагополучної сім'ї як основного фактору дитячої бездоглядності та безпритульності: матеріальна незабезпеченість сім'ї; зловживання з боку батьків спиртними напоями, наркотичними засобами; аморальний спосіб життя батьків, їх низький морально-культурний рівень; неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо виховання та розвитку дитини; насильство в сім'ї; наявність неповної сім'ї.

Треба зазначити, що упродовж останніх років в Україні у сфері протидії дитячій безпритульності відбулась низка позитивних зрушень, зокрема прийнято комплекс нормативно-правових актів, що регулюють діяльність відповідних органів державної влади, розпочато реформу державних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вирішення проблеми дитячої безпритульності в Україні є одним із основних напрямів правової політики держави, що потребує подальшого реформування системи нормативно-правового забезпечення захисту цієї категорії суспільства та значне підвищення рівня правової освіти і правового виховання дітей.

Список бібліографічних посилань

1. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 27. Ст. 354.
2. Мунтян І. Феномен детської безпритульності: состояние и проблемы в современных условиях. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2010. № 891. С. 138.
3. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз дитячої безпритульності як фонового для злочинності явища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 24, т. 4. С. 46.
4. Доля І. М. Подолання дитячої безпритульності: міжнародна та вітчизняна практика. *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 1–2 (14–15). С. 57.
5. Яковлева Н. Г. Правовые проблемы защиты детей, находящихся в условиях семейного неблагополучия. М., 2009. 98 с.

Одержано 19.03.2018